

Investigation of Livability Indices in historical and Worn-Out Texture of Urban Neighborhoods Case study: District 12 of Tehran Metropolis

Mohammad Cheshmi¹, Ameneh Haghzad^{2*}, Mehrdad Ramezanipour³, Leila Ebrahimi Jamnani⁴,

1- PhD Student in Geography and Urban Planning, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran

2- Assistant Professor of Geography and Urban Planning, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran

3- Assistant Professor of Natural Geography, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran

4- Assistant Professor of Natural Geography, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran

Received: 6 July 2020

Accepted: 9 November 2020

Extended Abstract

Introduction

Following many changes in the economic, social and technological fields and the consequences of the influx and concentration of populations and activities in the central part of the cities, these textures suffered physical, economic and social decline. This process caused that over time, the old textures lost their dynamism and vitality and the old urban neighborhoods became low and problematic ones and became unbalanced, unable to meet the new needs of urban communities. In addition, it should be noted that these neighborhoods are on a path of stagnation and backwardness for reasons such as the traditional texture of the road network, the deterioration of residential units, the weakness of infrastructure and environmental problems. The combination of these factors has reduced the desirability, viability and vitality in these textures. Historical and worn-out textures within the old and middle parts of cities due to their special economic, social and physical conditions, have caused depreciation and deep gaps with other urban parts. Declining social and economic status and functional and physical disorders of these textures, along with a very sharp decline in the environmental quality of the urban environment, has made it necessary to pay more attention to the livability of these areas of the city. Since most of the historical and worn-out texture of Tehran is located in district 12, this area has been selected as an example. The prominent manifestation of this area is the district 12 of Tehran, which is considered as the "main part of the historical center of it" and the establishment of many parts of services (urban and metropolitan scale of Tehran) in the mentioned area and also allocating large surfaces of it to trans-regional land uses and higher levels have reduced the quality of life and livability. Therefore, the purpose of this study is to investigate the indicators of livability between urban neighborhoods in the worn-out fabric of district 12 of Tehran. In line with the purpose of the research, this question answers which of the neighborhoods of District 12 of Tehran is in a more desirable situation in terms of urban livability indicators?.

Methodology

The present research is an applied and descriptive-analytical one in terms of purpose and method, respectively and in its implementation, a survey method has been used. Also, data and information were collected through documentary-library and field methods (using a

* . Corresponding Author (Email: ameneh_haghzad@yahoo.com)

Copyright © 2020 Journal of Sustainable City. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution- noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages provided the original work is properly cited.

questionnaire). The statistical population studied in the research is residents of worn-out texture of district 12 of Tehran Municipality. According to the 2016 census report, the population of district 12 of Tehran is equal to 240,909 people and the area of the region is 1600 hectares, of which 568 hectares are historical, worn-out and inefficient urban structures. With this calculation, it can be acknowledged that more than 35.5% of the population of the region is in a worn-out and inefficient texture, which includes a population about 85,522 ones. The sample size was 384 based on Cochran's formula. face and content validity were confirmed by professors and related experts and reliability based on Cronbach's alpha was obtained 0.726.

Results and discussion

In order to identify the general status of effective individual and social security indicators on livability in the historical and worn-out neighborhoods of district 12, one-sample t-test has been used. The purpose of this test is to assess the acceptability of livability indicators in the district 12 from the point of view of neighborhoods' residents. The study of the livability of the historical and worn-out texture of the neighborhoods of district 12 in terms of individual and social security indicators shows that the status of indicators in the region is inappropriate and unfavorable because the average of the study of individual and social security indicators is lower than the calculated average value. The map obtained in the indicators of individual and social security indicates that the northern neighborhoods of the region, including Shemiran, Baharestan and Ferdowsi neighborhoods, are in a desirable situation, while the southern neighborhoods, including Harandi, Kowsar and Takhti ones, are in an inappropriate situation. The study of the indicators of educational facilities in district 12 expresses that due to the difference between the assumed average and the real one, the status of the educational facilities indicators is equal to the average, so it can be said that the desired dimension in the city is generally suitable because the average of the study of educational facilities in the district is 12 times the calculated average value. The distribution of undesirable and desirable status of this index in the district shows that the index of educational facilities in district 12 is in an appropriate condition; so that Baharestan and Imamzadeh Yahya neighborhoods are in favorable status and Takhti and Pamanar ones are in undesirable condition in terms of educational indicators.

Conclusion

In this study, the evaluation of worn-out neighborhoods according to urban livability indicators from the perspective of citizens has been done. The results of the present study indicate that district 12 is generally in a relatively desirable status in terms of livability indicators. Also, the extent and dispersion of spots of desirable and undesirable status indicate the relatively favorable condition of the components used in the research in district 12. This issue is more visible in Baharestan neighborhood. In contrast, Bazaar and Pamanar neighborhoods are in an inappropriate situation in terms of livability indicators. According to the research findings, the infrastructure facilities and transportation components with the highest utility, respectively, are the most effective ones on the livability of district 12 and the individual and social security, identity and sense of place components with the least utility are the least effective ones on the livability of the district.

Keywords: Livability, Worn-out texture, Historical texture, District 12 of Tehran.

بررسی شاخص‌های زیست‌پذیری در بافت‌های فرسوده و تاریخی محلات شهری مطالعه موردی: منطقه ۱۲ کلانشهر تهران*

محمد چشمی - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران

آمنه حق‌زاد - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران

مهرداد رضائی‌پور - استادیار جغرافیا طبیعی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران

لیلا ابراهیمی جمنانی - استادیار جغرافیا طبیعی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۱۹

چکیده

بافت‌های فرسوده و تاریخی درون بخش‌های قدیمی و میانی شهرها به دلیل شرایط خاص اقتصادی، اجتماعی و کالبدی خود، موجبات فرسودگی و شکاف عمیق با سایر بخش‌های شهری را پدید آورده است. پایین آمدن منزلت اجتماعی و اقتصادی و نابسامانی‌های کارکردی و کالبدی این بافت‌ها به همراه افت بسیار شدید کیفیت محیطی زیست شهری، ضرورت توجه به زیست‌پذیری این محدوده‌ها از شهر را بیش از پیش نموده است. در این راستا تحقیق حاضر با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی و اولویت‌بندی عوامل موثر بر زیست‌پذیری بافت‌های فرسوده و تاریخی منطقه ۱۲ شهر تهران در راستای پایداری محلات شهر پرداخته است. جامعه آماری ساکنین بافت فرسوده و تاریخی منطقه ۱۲ است که حجم آنها با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۴ نفر می‌باشد. روش جمع‌آوری داده‌ها اسنادی - کتابخانه‌ای و با استفاده از ابزار پرسش‌نامه است. برای تجزیه و تحلیل و همچنین آزمون فرضیه‌های تحقیق از مدل‌های ویکور، روش درون‌یابی داده‌های (idw) و همچنین آزمون t test استفاده شده است. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که منطقه ۱۲ به‌طور کلی به لحاظ شاخص‌های زیست‌پذیری در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد. در بین محلات محله بهارستان در وضعیت مطلوب در مقابل محله‌های بازار و پامار در وضعیت نامطلوبی به لحاظ شاخص‌های زیست‌پذیری قرار دارند. با توجه به یافته‌های پژوهش، مؤلفه‌های امکانات زیرساختی و حمل و نقل به ترتیب با بیشترین میزان مطلوبیت، اثرگذارترین مؤلفه‌ها در زیست‌پذیری منطقه ۱۲ بوده و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی و فردی، هویت و حس مکان با کم‌ترین میزان مطلوبیت، کم‌اثرترین مؤلفه‌ها در زیست‌پذیری منطقه بوده‌اند.

واژگان کلیدی: زیست‌پذیری، بافت فرسوده، بافت تاریخی، محلات منطقه ۱۲ تهران.

*. این مقاله برگرفته از رساله دکتری آقای محمد چشمی در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم و چهارم در دانشکده ادبیات و علوم انسانی واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی می‌باشد.

Email: ameneh_haghzad@yahoo.com

۱. نویسنده مسئول

مقدمه

به دنبال تحولات بسیار زیاد در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فناوری و پیامدهای ناشی از هجوم و تمرکز جمعیت‌ها و فعالیت‌ها به بخش مرکزی شهرها، این بافت‌ها دچار افت فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی شدند. این فرآیند سبب شد با گذشت زمان، بافت‌های قدیمی، پویایی و سرزندگی خود را از دست داده و محله‌های قدیمی شهری به محله‌های پست و مشکل دار تبدیل شوند و دچار عدم تعادل گشته، قادر به پاسخگویی نیازهای جدید جوامع شهری نباشند (خان‌گل‌زاده، ۱۳۸۶: ۲). علاوه بر این باید اشاره نمود که این محله‌های مسکونی به دلایلی از جمله بافت سنتی شبکه معابر، فرسودگی واحدهای مسکونی، ضعف زیرساخت‌ها و مشکلات زیست محیطی، مسیر رکود و عقب ماندگی را طی می‌کنند. مجموعه این عوامل سبب کاهش مطلوبیت، کاهش زیست‌پذیری و سرزندگی در این بافت‌ها شده است (رهبان، ۱۳۸۸: ۲). بافت‌های فرسوده شهری به عنوان بستر زیست انسان شهرنشین؛ به دلیل فرسودگی کالبدی و برخورداری نامناسب، وجود زیرساخت‌های آسیب‌پذیر دارای ناپایداری مکانی - فضایی هستند و نیازمند تأمین استانداردهایی است که در یک نگاه می‌توان آن را استانداردهای زیست‌پذیری نامید (نصیری، ۱۳۹۲: ۲۷۰). بر اساس ادبیات زیست‌پذیری در برنامه‌ریزی شهری و شهرسازی، اصول زیست‌پذیری شامل: دسترسی مناسب به امکانات و زیرساخت‌ها (حمل و نقل، ارتباطات، آب و بهداشت)؛ غذا، هوای پاک، مسکن مناسب، شغل مناسب و مورد علاقه، فضای سبز و پارک‌ها (Timmer & Seymour, 2005: 10). زیست‌پذیری یکی از بزرگ‌ترین ایده‌های برنامه‌ریزی شهری دوران معاصر برای رفع مشکلات بافت فرسوده است. به طوری که امروزه ایجاد زیست‌پذیری در میان شهرهای جهان سوم مسئله نگران‌کننده‌ای است (بورژل، ۱۳۷۷: ۱۰ به نقل از شمعی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۰) و ایجاد یک شهر زیست‌پذیر تعهد بزرگ و پیچیده است که لازمه آن این است که برنامه‌ریزان شهری ساکنان شهر را به لحاظ شاخصه‌های زیست‌پذیری حمایت کنند (Teng chye, 2013: 62). بخش مرکز شهر تهران (به ویژه مناطق ۱۲) امروزه با مسائلی مانند آلودگی محیطی، کاهش منابع، عدم دسترسی مناسب به خدمات شهری، جرم، فقر، بدمسکنی و بافت‌های فرسوده مواجه‌اند که پیش از این افراد با آن روبه رو نبوده‌اند. با این چالش‌های جدی، شاید راهکار مؤثر استفاده از ایده‌های زیست‌پذیری به ویژه در بافت‌های فرسوده در راستای ارتقای کیفیت سکونت برای این محدوده‌ها باشد. وجود مشکلاتی مانند، فرسودگی ساختمان‌ها، مشکلات ترافیکی، مشکلات اقتصادی، عدم دسترسی مناسب به خدمات شهری، آلودگی، پایین بودن امنیت اجتماعی و روانی و افزایش جمعیت در محدوده‌های فرسوده شهر تهران زیست‌پذیری این اجتماعات را روز به روز کاهش داده است. ضرورت و اهمیت ارزیابی زیست‌پذیری بافت‌های فرسوده از آنجا ناشی می‌شود که با این کار ویژگی‌های کلی اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی یک ناحیه آشکار می‌شود و همچنین می‌تواند به عنوان ابزاری قدرتمند برای نظارت بر برنامه‌ریزی توسعه شهری و طراحی سیاست‌های آینده برای این نواحی بکار رود. در این راستا ضروری است که شاخص‌های زیست‌پذیری بین محلات شهری در بافت‌های فرسوده و تاریخی منطقه ۱۲ مورد بررسی قرار بگیرد. از آنجایی که بیشترین بافت تاریخی و فرسوده شهر تهران در منطقه ۱۲ قرار دارد این منطقه به عنوان نمونه انتخاب شده است. نمود بارز این محدوده، منطقه ۱۲ شهر تهران است که به عنوان "بخش اصلی مرکز تاریخی شهر تهران" و استقرار بخش‌های زیادی از خدمات (مقیاس شهری و فراشهری تهران)، در منطقه مذکور و نیز اختصاص سطوح وسیعی از اراضی این منطقه به کاربری‌های فرامنطقه‌ای و سطوح بالاتر با کاهش سطح کیفیت زندگی و زیست‌پذیری مواجه کرده است. لذا هدف پژوهش بررسی شاخص‌های زیست‌پذیری بین محلات شهری در بافت فرسوده منطقه ۱۲ شهر تهران می‌باشد. در راستای هدف پژوهش این پرسش پاسخ می‌دهد که کدامیک از محلات منطقه ۱۲ تهران به لحاظ شاخص‌های زیست‌پذیری شهری در وضعیت مطلوب‌تری برخوردار هستند؟

کاشف (۲۰۱۶) در پژوهشی تحلیلی، به بررسی پیشینه و جریان‌های نظری مختلفی پرداخته که با مفهوم شهرهای زیست‌پذیر در ارتباط است. در این پژوهش، سازه‌های علمی از رشته معماری و برنامه‌ریزی شهری با شاخص‌های معروف فرهنگ و غیره که شهرها را بر اساس استانداردهای زندگی، خدمات و جذابیت بین‌المللی‌شان رتبه‌بندی می‌کند کنار هم قرار داده شده‌اند. همچنین وی تحلیلی مقایسه‌ای از این رویکردهای متنوع و درک متفاوتی از زیست‌پذیری

شهری ارائه می‌دهد که به غنا و تنوع موجود در طراحی، برنامه‌ریزی و ابزارهای فعلی رتبه‌بندی بستگی دارد. این پژوهش در نهایت تلاش می‌کند تا در مورد وضعیت، شرایط و فرایندهایی که ممکن است زیست‌پذیری موقعیت‌های مختلف شهری را بالا ببرد، روشن‌گری کند. بدلد^۱ و همکاران (۲۰۱۴) در تحقیقی با عنوان زیست‌پذیری شهری: درس‌هایی از استرالیا برای کشف شاخص‌های اندازه‌گیری سلامت اجتماعی به این نتایج دست یافت که ۱۱ حوزه کلی در ارتباط با سلامت اجتماعی و رفاه مشخص گردید و ارتباطشان با سلامت و رفاه تأیید شد، که عبارتند از: جرم و امنیت، آموزش، شغل و درآمد، سلامت و خدمات اجتماعی، مسکن، تفریح و فرهنگ، غذای محلی و دیگر کالاها، محیط طبیعی، فضای باز عمومی، حمل و نقل و انسجام اجتماعی و دموکراسی محلی. سازمان زمین شهری سنگاپور^۲ (۲۰۱۳) در تحقیق با عنوان "ده اصل اساسی برای شهرهای قابل زیست با تراکم بالا (مطالعه موردی: سنگاپور)" و با استفاده از شاخص‌های شهرهای زیست‌پذیر: برنامه ریزی، پذیرفتن تنوع، نزدیک کردن طبیعت به مردم، توسعه واحد همسایگی، ایجاد فضای عمومی، پیاده محوری، تعدیل تراکم با تنوع گزینی و مرزهای سبز، فعال کردن فضاها برای امنیت بیشتر، تقویت راه‌حل‌های نو و بومی، تقویت مشارکت با پیوند دولت، بخش خصوصی و شهروندان، نشان داد که چگونه می‌توان چالش‌های مربوط به شهرنشینی سریع را به فرصت تبدیل نمود تا محیطی مناسب کار و زندگی برای ساکنان ایجاد کنند. هر یک از این ده اصل، در تمامی شهرهای جهان کاربرد دارند. این اثر، ده اصل را برای شهرهای زیست‌پذیر بدین شرح معرفی می‌کند: اصل اول برنامه‌ریزی برای بازسازی و رشد دراز مدت، اصل دوم پذیرفتن تنوع، اصل سوم نزدیک کردن طبیعت به مردم، اصل چهارم توسعه واحدهای همسایگی، اصل پنجم ایجاد فضاهای عمومی، اصل ششم ایجاد حمل و نقل و ساخت و ساز متناسب، اصل هفتم تعدیل تراکم با تنوع گزینی و مرزهای سبز، اصل هشتم فعال کردن فضاها برای امنیت بیشتر، اصل نهم تقویت راه‌حل‌های نو و بومی و اصل دهم تقویت اصل مشارکت با پیوند دولت، بخش خصوصی و شهروندان. سانگ^۳ (۲۰۱۱) در تحقیقی با استفاده از مدل معادلات ساختاری متغیرهای کیفیت محیط زیست، امکانات عمومی و توسعه را به عنوان عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری معرفی و برای اندازه‌گیری آنها از ۲۴ متغیر کمی و به طور نمونه در ۲۸۴ شهر چین استفاده نمود. نتایج به دست آمده نشان داد که توسعه اقتصادی بر زیست‌پذیری و عدم تأثیر کیفیت محیط زیست و امکانات عمومی بر زیست‌پذیری بوده است. طالبی انبوهی و همکاران (۱۳۹۸) در تحقیقی با عنوان ارزیابی زیست‌پذیری در بافت‌های فرسوده شهری (محدوده مورد مطالعه: منطقه یک شهر قزوین) با استفاده از مدل ویکور و نرم افزای GIS با بهره‌گیری از ۵ بعد اقتصادی، اجتماعی، خدماتی و زیرساختی، کالبدی فضایی و زیست محیطی، به این نتایج دست یافت که ناحیه سه در بعد اجتماعی، کالبدی - فضایی و زیست محیطی و ناحیه یک در بعد اقتصادی و خدمات و زیرساخت‌های شهری در وضعیت نسبتاً مطلوب و ناحیه دو در مجموع ابعاد مورد مطالعه در وضعیت نسبتاً نامطلوبی قرار دارد. در مجموع یافته‌های پژوهش حاکی از آن می‌باشد که بافت‌های فرسوده ناحیه یک از نظر شرایط اجتماعی، کالبدی - فضایی و زیست محیطی مطلوب بوده و بنابراین از نظر زیست‌پذیری در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد. اکبری و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیق با عنوان "تحلیل زیست‌پذیری در بافت فرسوده شهر اصفهان با تأکید بر استراتژی توسعه شهری" و با استفاده از آزمون T به این نتیجه دست یافتند که بافت فرسوده اصفهان با میانگین ۲/۴۹ و آماره ۳۸/۰۷ t-، زیست‌پذیر نیست و ساکنان از لحاظ برخورداری از این شاخص استراتژی توسعه شهری وضعیت آن را نامطلوب ارزیابی کرده‌اند و همچنین هر سه بعد اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی محدوده مورد مطالعه در وضعیت نامطلوبی قرار دارند. شمعی و همکاران (۱۳۹۵) در تحقیق با عنوان "تحلیل زیست‌پذیری بافت‌های فرسوده شهری (مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر زنجان)" با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و تحلیل عاملی و رگرسیون خطی و مدل AHP به این نتایج دست یافتند که ۱- زیرشاخص‌های مدیریتی سهم بیشتری در تأثیرگذاری بر میزان زیست‌پذیری بافت فرسوده شهر زنجان دارد؛ ۲- زیست‌پذیری بافت فرسوده شهر زنجان بیشترین مقدار همبستگی را با شاخص اجتماعی دارد و به تحولات و توسعه مناسبات اجتماعی بسیار وابسته است. سحرخیز (۱۳۹۵) در پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان "سنجش میزان زیست‌پذیری در بافت فرسوده" با استفاده از ضریب همبستگی و

1. Badland

2. Urban Land Institute (Singapore)

3. Song

آزمون t، از ۴ شاخص کالبدی، زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی برای سنجش زیست پذیری بافت فرسوده استفاده کرده است. نتایج نشان می‌دهد شاخص توسعه پایدار در سطح منطقه وضعیت مناسبی ندارند. در بین شاخص‌های فوق، شاخص اجتماعی بیشترین و شاخص کالبدی کمترین سطح برخورداری از زیست پذیری را دارند.

مبانی نظری

زیست‌پذیری، مفهومی پیچیده، چند بُعدی و کلی است که با تعدادی از مفاهیم و اصطلاحات دیگر مانند پایداری، کیفیت زندگی و کیفیت مکان، و اجتماعات سالم در ارتباط است (Norris & Pittman, 2000). زیست‌پذیری در معنای اصلی و کلی خود به مفهوم دستیابی به قابلیت زندگی است و در واقع همان دستیابی به کیفیت برنامه‌ریزی شهری خوب یا مکان پایدار است. زیست‌پذیری یک معنای کلی است که با تعدادی از مفاهیم مانند پایداری، کیفیت زندگی، کیفیت مکان و اجتماعات سالم در ارتباط است (ساسان پور و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۰). زیست‌پذیری به عنوان یک مفهوم می‌تواند با توجه به بستر و زمینه‌ای که در آن تعریف می‌شود بسیار گسترده و یا محدود باشد. با این وجود، کیفیت زندگی در هر مکان در مرکز توجه این مفهوم قرار داشته و شامل نماگرهای قابل اندازه‌گیری بسیار متنوعی است که معمولاً تراکم، حمل و نقل، امنیت و پایداری، اجزای ثابت آن را تشکیل می‌دهد. زیست‌پذیری به معنای توان و قابلیت یک مکان برای تأمین نیاز زیستی ساکنان اعم از مادی و غیرمادی در جهت ارتقاء کیفیت زندگی و ایجاد بستر شکوفایی توانمندی‌های عموم شهروندان مطرح می‌شود و می‌تواند به عنوان معیار هدایت‌کننده اصلی و محوری برای رشد و توسعه درونی بافت‌های فرسوده مطرح شود و هدف از آن کمک به توسعه منطقه در جهت حفاظت و نگهداری محیط و به طور هم‌زمان راهبری فعالیت‌های شهری برای خلق کیفیت بالا برای زندگی اجتماعی است (سالاری مقدم و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۳).

جدول شماره ۱. تعاریف ارائه شده در زمینه زیست‌پذیری

تخصص	پژوهشگر - سال	کشور	تعریف
حیات اجتماعی	شهر الدین، ۲۰۰۸	مالزی	شهر زیست‌پذیر تأمین‌کننده مسکن و فضای زندگی برای همه گروه‌های قومی، برای کار و زندگی در کنار هم، مکانی جذاب، پویا، سالم و امن و تأمین‌کننده نیازهای اساسی زندگی همه مردم است.
	لولبی، ۲۰۱۰	مالزی	مجموعه ویژگی‌های محیط شهری که آن محیط را مکانی جذاب برای زندگی می‌کند، زیست‌پذیری نامیده می‌شود.
	محمودی و همکاران، ۲۰۱۵	مالزی	زیست‌پذیری بهبود کیفیت فضاهای شهری در شهرهای مدرن همراه با انسانی کردن آنها تا حد ممکن است.
حیات اجتماعی و فرهنگی	هورتولانوس، ۱۹۹۶	هلند	زیست‌پذیری مجموعه شرایطی است که در آن یک فرد قادر به زندگی روزمره است.
	داون دا و ولدبوئر، ۲۰۰۰	هلند	زیست‌پذیری را پیوند میان رفاه و اجتماع می‌دانند.
	مک کرا و همکاران، ۲۰۱۲	استرالیا	زیست‌پذیری بخشی از کیفیت کلی زندگی ساکنانی است که در محیط‌های شهری زندگی می‌کنند.
زیست‌محیطی	موسسه ملی بهداشت و محیط زیست هلند، ۲۰۰۰	هلند	زیست‌پذیری را در درک مطلوب مردم از محیط زندگی روزمره تعریف می‌کند.
	مارثمن و لیدمیچر، ۲۰۰۱	هلند	ارزیابی مطلوب ساکنان از محیط زندگی را اساس زیست‌پذیری می‌دانند.
	تروث بی، ۲۰۰۵	استرالیا	زیست‌پذیری مجموعه ویژگی‌هایی است که محیط شهر را به مکانی جذاب برای زندگی تبدیل می‌کند. این ویژگی‌ها می‌تواند به ویژگی‌های قابل لمس (دسترسی به زیرساخت‌های شهری) و ویژگی‌های غیر قابل لمس (احس مکان، هویت محلی و...) تقسیم شود.
اقتصاد	هیلن، ۲۰۰۶	بلژیک	زیست‌پذیری به نگاه فرد به محیط زیستش مرتبط است و لذا دربرگیرنده ارزیابی ذهنی فرد از کیفیت محل زندگی است.
	ووکان و وچیک، ۱۹۹۹	آمریکا	زیست‌پذیری دربرگیرنده عناصر مسکن، محله و ناحیه مادرشهری است که جملگی در امنیت، فرصت‌های اقتصادی و رفاه، سلامت، راحتی، جابه‌جایی و تفریح مردم شهر مؤثرند.

انگلستان شهر زیست‌پذیر شهری مناسب برای زندگی و فراهم آوردن کیفیت مطلوب زندگی است. رابرت کوآن، ۲۰۰۵

منبع: (سلیمانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۵-۳۳)

زیست‌پذیری بافت‌های فرسوده

با توجه به تغییر دیدگاه‌ها از استاندارد گرایی صرف کیفی و مطرح شدن رویکرد و نظریه توسعه پایدار به جای دیدگاه‌های کلان اقتصادی و خرد کالبدی موضوع کیفیت زندگی و زیست‌پذیری شهرها مورد توجه جدی قرار گرفته‌اند. ایده زیست‌پذیری شهری در بافت‌های فرسوده شهری، خلق مراکز شهری پویا می‌باشد و عمدتاً بر خلق محله‌های پایدار و زیست‌پذیری این بافت‌ها تأکید دارد و هدف آن ارتقا کیفیت فضاهای شهری این بافت‌ها می‌باشد. بافت‌های فرسوده یکی از انواع بافت‌های شهری هستند که به دلیل فرسودگی کالبدی و برخورداری نامناسب و وجود زیرساخت‌های آسیب‌پذیر دارای ناپایداری مکانی-فضایی هستند. تنزیل شاخص‌های کیفی در فضاهای شهری بافت‌های فرسوده، یکی از انبوه معضلاتی است که این پهنه‌های شهری با آن دست به گریبان‌اند و از آنجاکه فضاهای شهری، اوج تجلی مکانی حیات شهری و حضور شهروندان را به نمایش می‌گذارند، اثر متقابل تنزل کیفیت فضاهای شهری بر تنزیل کیفیت زندگی شهری، عمق و ابعاد این معضل در بافت‌های فرسوده را روشن‌تر می‌سازد. رویکرد زیست‌پذیری به بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی و محیطی شهر توجه دارد و طیف وسیعی از فعالیت‌ها را بیان می‌دارد که قابلیت زیست‌جدیدی به مناطق مضمحل، ساختمان‌های پاک‌سازی شده، زیرساخت‌ها و ساختمان‌های تحت بازسازی که به پایان عمر مفیدشان رسیده‌اند، می‌دهد. یک نگرش کلیدی در زیست‌پذیری به معنای عامش این است که وضعیت کلی شهر و مردمش را بهبود بخشد بنابراین این ایده مذکور به دنبال حل مشکلات فرسودگی شهری از طریق بهسازی مناطق محروم و در حال اضمحلال در شهرهاست. این رویکرد تنها به دلیل بازنده سازی مناطق متروکه نیست بلکه با مباحث گسترده‌تری همچون اقتصاد رقابتی و کیفیت زندگی بخصوص برای کسانی که در محلات فقیرنشین زندگی می‌کنند سروکار دارد. انتخاب شاخص در زیست‌پذیری برای مطالعه وضعیت آن بسیار مهم و حیاتی است. شاخص‌ها از یک سو، ابزاری برای شناخت دقیق شرایط موجود در یک مقطع زمانی‌اند و از سوی دیگر، نشان دهنده تصویر روندها و دگرگونی‌هایی که طی دوره مشخص روی داده است (طالشی انبوهی، ۱۳۹۸: ۴۳). در حال حاضر، دو سازمان مهم در سطح بین‌المللی وجود دارند که هرساله گزارش جهانی شهرهای زیست‌پذیر را منتشر می‌کنند: واحد هوش اکونومیست^۱ و مؤسسه مرسر^۲ شاخص‌های واحد هوش اکونومیست شامل ثبات، مراقبت‌های بهداشتی، فرهنگ و محیط زیست، آموزش و زیرساخت می‌باشند. در نهایت پس از ارزیابی وضعیت شهرها آنها در پنج طبقه قابل قبول، متوسط، نامناسب، کاملاً نامناسب و غیرقابل قبول، رده‌بندی می‌شوند. مؤسسه مرسر، هر سال یکبار مطالعه‌ای درباره کیفیت زیست‌پذیری بیش از ۳۸۰ شهر جهان بر اساس ارزیابی‌هایی از ۱۰ طبقه‌بندی اصلی و ۳۹ معیار و شاخص انجام می‌دهد. شاخص‌های کیفیت زیست‌پذیر به این شرح می‌باشد: محیط سیاسی و اجتماعی، محیط فرهنگی اجتماعی، ملاحظات پزشکی و سلامت، مدارس و آموزش، تفریح و سرگرمی، کالاهای مصرفی، مسکن، خدمات عمومی و حمل و نقل و محیط طبیعی می‌باشد (رهنما و همکاران، ۱۳۹۸: ۷).

جدول شماره ۲. طبقات و شاخص‌های مؤسسه مرسر

طبقات اصلی	شاخص‌های مورد مطالعه
محیط سیاسی و اجتماعی	روابط بین‌المللی، ثبات داخلی، اجرای قانون، سهولت ورود و خروج
محیط اقتصادی	خدمات بانکی، قوانین تبدیل پول رایج
محیط فرهنگی و اجتماعی	محدودیت آزادی‌های فردی، رسانه، سانسور
ملاحظات پزشکی و سلامت	امکانات و خدمات بیمارستانی، خدمات پزشکی، بیماری‌های عفونی، کیفیت آب آشامیدنی، فاضلاب، آلودگی هوا، حیوانات و حشرات مخرب و موزی
مدارس و آموزش	کیفیت مدارس

1. Economist Intelligence Unit

2. Mercer

تفریح و سرگرمی	رستوران‌ها، تئاتر و موسیقی، سینما، ورزش، گذران اوقات فراغت
کالاهای مصرفی	گوشت و ماهی، سبزیجات و میوه تازه، مشروبات الکلی، خودرو، کالاهای مصرفی و روزانه
مسکن	مسکن، لوازم خانگی، مبلمان، تعمیر و نگهداری
خدمات عمومی و حمل و نقل	دسترسی به برق، آب، تلفن، پست، حمل و نقل عمومی، ازدحام ترافیک، فرودگاه
محیط طبیعی	آب و هوا، میزان بلایای طبیعی

Source: <http://www.mercer.com>.2015

روش پژوهش

تحقیق حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی می‌باشد، جمع‌آوری داده و اطلاعات به روش اسنادی - کتابخانه‌ای و میدانی (با استفاده از پرسش‌نامه) صورت گرفته است. جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق ساکنین بافت فرسوده منطقه ۱۲ شهرداری تهران هستند است. با توجه به سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت منطقه ۱۲ تهران برابر با ۲۴۰۹۰۹ نفر و مساحت منطقه بالغ بر ۱۶۰۰ هکتار است که ۵۶۸ هکتار آن را بافت‌های تاریخی و فرسوده و ناکارآمد شهری را در بر گرفته است. با این احتساب می‌توان اذعان داشت که بیش از ۳۵/۵ درصد از جمعیت منطقه در بافت فرسوده و ناکارآمد قرار دارد که جمعیتی حدود ۸۵۵۲۲ نفر را به شامل می‌شود. حجم جامعه نمونه بر اساس فرمول کوکران برابر با ۳۸۴ نفر به دست آمد. برای بررسی روایی از تکنیک روایی صوری و محتوا توسط اساتید و کارشناسان مرتبط مورد تایید و پایایی بر اساس الفای کرونباخ ۰/۷۲۶ به دست آمد.

جدول شماره ۱. حجم نمونه به تفکیک محلات منطقه ۱۲ شهر تهران

محله	تعداد جمعیت	درصد جمعیت	حجم نمونه
آبشار	۲۰۲۷۲	۰/۰۸۳	۳۲
پامنار	۱۰۱۳۸	۰/۰۴۲	۱۶
امام زاده یحیی	۱۳۸۸۳	۰/۰۵۷	۲۲
ایران	۲۰۱۰۶	۰/۰۸۳	۳۲
بازار	۱۳۱۷۶	۰/۰۵۵	۲۱
بهارستان	۱۵۱۰۴	۰/۰۶۳	۲۴
تختی	۱۸۸۲۱	۰/۰۷۸	۳۰
دروازه شمیران	۲۶۹۷۷	۰/۱۱۲	۴۳
سنگلج	۲۷۶۷۳	۰/۱۱۵	۴۴
شهید هرنندی	۲۳۲۱۹	۰/۰۹۶	۳۷
فردوسی	۱۵۱۴۸	۰/۰۶۳	۲۴
قیام	۱۵۳۴۸	۰/۰۶۳	۲۴
کوثر	۲۱۹۶۴	۰/۰۹۱	۳۵
جمع کل	۲۴۱۸۳۱	۱	۳۸۴

شاخص‌های زیست‌پذیری که برای رصدکردن کیفیت زندگی در یک محیط و در یک بازه زمانی مشخص، با استفاده از معیارهای اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی، مدیریتی و کالبدی است به شهروندان، سیاست‌گذاران و مجریان کمک می‌کند تا بتوانند میزان پیشرفت جامعه را در زمینه‌های اجتماعی نشان دهند. این متغیرها عبارت‌اند از:

جدول شماره ۲. متغیرهای عملیاتی تحقیق

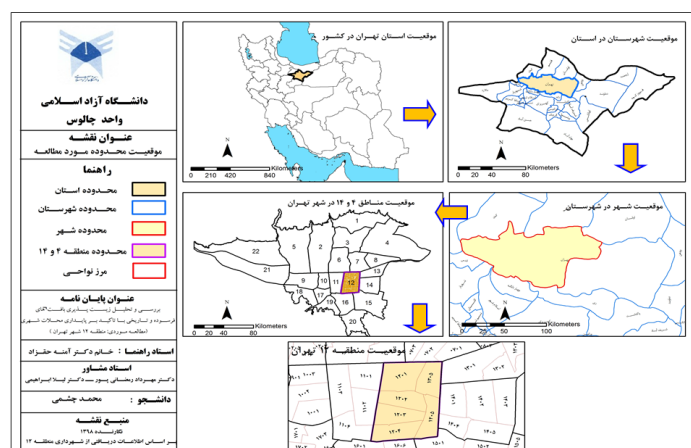
شاخص	زیر شاخص	شاخص	زیر شاخص
اقتصاد و اشتغال	درآمد سرپرست خانواده	محیط محله پاکیزه است.	محیط محله پاکیزه است.
	فرصت های شغلی متعددی در محله.		آلودگی صوتی
	سرمایه گذاری در محله		آلودگی هوا
	امکان خرید یا اجاره مسکن با قیمت مناسب		کیفیت جمع‌آوری زباله (زمان، نظم، تداوم)
فرهنگ و اوقات فراغت	پارک های محله	فرهنگ و اوقات فراغت	مطلوبیت جمع‌آوری آب های سطحی
	فضای بازی کودکان در پارک امن و خوب است.		حیوانات و حشرات موزی در محله
	سینماهای خوبی در محله وجود دارد.		آلودگی ناشی از فعالیت های کارگاهی و انبار
	کتابخانه ها کافی و مجهز.		ساختمان های تاریخی زیبا در محله
	موزه های جالب توجهی وجود دارد.	فرهنگ و اوقات فراغت	فرسودگی بافت محله
	رستوران ها و کافی شاپ های		حفاظت شهرداری و سازمان میراث فرهنگی از آثار تاریخی محله
	فضاها و امکانات ورزشی		وجود نشانه ها و نمادهای خاص در محله
	امکانات تفریحی و گذران اوقات فراغت		معبور و خیابان های زیبا در محله
فضای باز و عمومی	فضاهای عمومی (خیابان، میدان، محوطه‌های باز) محله سرزنده هستند.	فضای باز و عمومی	مساحت مناسب مسکن
	فضاهای عمومی زیبا و دارای روشنایی		تعداد کافی اتاق
	فضاهای عمومی جالب و جذاب و دارای کیفیت مطلوب		نور و روشنایی مناسب
	فضاهای عمومی امن و تمیز		مساکن محله به هم اشراف ندارند.
حمل و نقل	پیاده‌راه‌های امن و پر رفت و آمد	حمل و نقل	ایمن بودن مسکن
	کیفیت و عملکرد حمل و نقل عمومی		
	ساعات کار حمل و نقل عمومی		
	توزیع ایستگاه های حمل و نقل عمومی		
امنیت فردی و اجتماعی	قیمت حمل و نقل عمومی	امنیت فردی و اجتماعی	امنیت در شب
	دسترسی مناسب به حمل و نقل عمومی		امنیت در روز
			امنیت زنان و کودکان در رفت و آمد
			ساکنین با سابقه کیفری
مشارکت در بافت فرسوده	جرایم شهری	مشارکت در بافت فرسوده	عدم تمایل به رفتن از محله
	امنیت پارک در کنار خیابان		امید به بهبود شرایط زندگی در محله
	نزاع و درگیری بین افراد بومی و مهاجران		شرکت در جشن و مراسم مذهبی
	نزاع های خیابانی در محله		مهمترین جشن مذهبی مردم نیمه شعبان است
امکانات آموزشی	گشت منظم پلیس	امکانات آموزشی	حضور در مساجد و حسینیه‌ها
	عملکرد پلیس ۱۱۰		عزاداری های پرشور مذهبی در محله
	اعتماد به شهرداری و شورای شهر		مهمترین عزاداری محله عاشورا و تاسوعا است.
	مشارکت در تصمیمات شورای شهر		عزاداری ها عمدتاً در خیابان ها برگزار می‌شود.
امکانات آموزشی	مشارکت مالی در پروژه‌های شهری	امکانات آموزشی	کیفیت آب در محله
	بالا بودن روحیه کاری بین مردم		کیفیت برق در محله
	احترام متقابل همسایه در برنامه های مشترک		کیفیت گاز در محله
	فعالیت در گروه ها و انجمن های محلی		کیفیت خطوط تلفن در محله
امکانات آموزشی	مسئولیت پذیری در محله	امکانات آموزشی	سرعت اینترنت
	مدارس محله دارای معلمان و مدیریت خوبی است.		تنوع کالاهای و خدمات در محله
	کیفیت بالای امکانات آموزش مدارس محله		فروشگاه‌های زنجیره‌ای و بزرگ در محله
	کلاس‌های فوق العاده (کنکور، تقویتی و ...)		پاساژها و بازارهای محلی (شنبه بازار) پر رونق
امکانات آموزشی	کیفیت کلاس‌های فوق العاده (کنکور، تقویتی و ..)	امکانات آموزشی	تأمین مایحتاج روزانه در محله
	کیفیت کلاس برای گذران اوقات فراغت		تعداد کافی شعب بانک
امکانات آموزشی		امکانات آموزشی	دسترسی مناسب به اتوبان

امکانات بهداشتی - درمانی

۱۳۹۵، جعفری اسدآبادی، ۱۳۹۲؛ ایراندوست و همکاران، ۱۳۹۴)

محدوده مورد مطالعه

در حالی است که این جمعیت در سال ۱۳۹۵ به ۲۴۰۹۰۹ نفر رسیده است.

شکل شماره ۱. موقعیت جغرافیایی منطقه ۱۲ شهر تهران

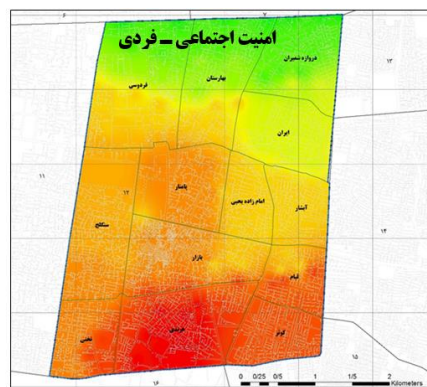
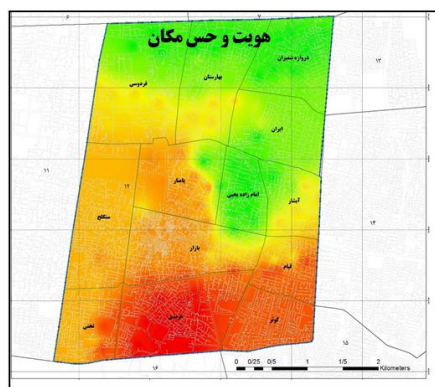
بحث و یافته‌ها

برای شناخت وضعیت کلی شاخص‌های امنیت اجتماعی و فردی مؤثر بر زیست‌پذیری در سطح محلات فرسوده و تاریخی منطقه ۱۲ از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است. هدف از این آزمون سنجش میزان مقبولیت شاخص‌های زیست‌پذیری در سطح منطقه ۱۲ از نظر ساکنین در محله‌ها می‌باشد. نتایج به دست آمده از این آزمون در جدول شماره ۳ آمده است.

جدول شماره ۳. نتایج آزمون تی تست برای شاخص‌های تحقیق

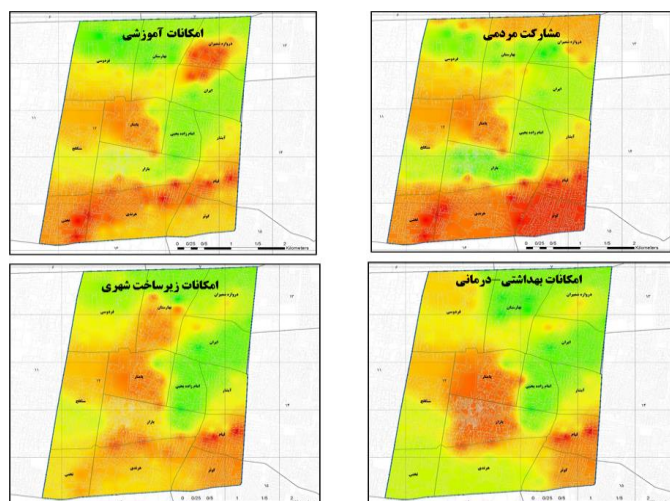
معیار	آماره t	سطح معناداری	میانگین مفروض	میانگین واقعی	اختلاف دو میانگین	انحراف معیار	وضعیت نهایی
امنیت فردی و اجتماعی	۰۰۰	۰۰۰	۳۰	۲۹	۱	۶	نسبتاً مطلوب
هویت و حس مکان	۲	۰/۰۱۵	۳۳	۳۵	۲	۶	نسبتاً مطلوب
مشارکت	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۲۱	۲۰	۱	۰/۰۰۰	نا مطلوب
امکانات آموزشی	۰۰۰	۰/۰۰۰	۲۱	۲۱	۰	۴	متوسط
امکانات بهداشتی درمانی	۲	۰/۰۳۷	۲۴	۲۵	۱	۴/۰۸۴	نسبتاً مطلوب
امکانات و زیرساخت‌ها	۴/۰۴۲	۰/۰۰۰	۳۹	۴۵	۶	۹/۰۳۳	نسبتاً مطلوب
حمل و نقل	۲	۰/۰۱۸	۱۲	۱۳	۱	۳	نسبتاً مطلوب
مسکن	۳/۰۲۱	۰/۰۰۵	۱۵	۱۷	۲	۴	نسبتاً مطلوب
اقتصاد و اشتغال	۱	۰/۰۰۰	۱۲	۱۲	۰	۲	نسبتاً مطلوب
تفریحات و اوقات فراغت	۱	۰/۰۰۰	۲۴	۲۵	۱	۵	نسبتاً مطلوب
فضای باز و عمومی	۱	۰/۰۰۰	۱۵	۱۵	۰	۳	متوسط
آلودگی	۲	۰/۰۰۶	۲۱	۲۳	۲	۵	نسبتاً مطلوب
چشم‌انداز	۱	۰/۰۶۶	۱۵	۱۶	۱	۳	نسبتاً مطلوب
کل شاخص‌ها	۲	۰/۰۰۶	۲۸۲	۳۰۵	۲۳	۴۲	نسبتاً مطلوب

بررسی زیست‌پذیری بافت فرسوده و تاریخی محلات منطقه ۱۲ به لحاظ شاخص‌های امنیت اجتماعی و فردی نشان می‌دهد که شاخص موردنظر در منطقه وضعیت نامناسب و نامطلوبی دارد زیرا میانگین حاصل از مطالعه شاخص‌های امنیت اجتماعی و فردی پایین‌تری از متوسط ارزشی محاسبه‌شده می‌باشد. نقشه حاصل‌شده در شاخص‌های امنیت اجتماعی و فردی نشان می‌دهد که محلات شمالی منطقه شامل محله شمیران، بهارستان و فردوسی در وضعیت مطلوبی قرار دارد و در مقابل محلات جنوبی شامل محله هرنندی و کوثر و تختی در وضعیت بسیار نامطلوبی قرار دارد (شکل شماره ۲). مطلوبیت وضعیت شاخص‌های هویت و حس مکان در بافت فرسوده و تاریخی منطقه ۱۲ بالاتر از تراز حد متوسط است. از این رو می‌توان گفت بعد موردنظر در منطقه وضعیت مناسب و مطلوبی دارد زیرا میانگین حاصل از مطالعه شاخص‌های هویت و حس مکان در محدوده بالاتر از متوسط ارزشی محاسبه‌شده می‌باشد. برای درک بهتر شرایط و وضعیت محله‌های فرسوده و تاریخی منطقه ۱۲ از تحلیل فضایی و نقشه درونیابی بعد مورد مطالعه استفاده شده است. گستردگی و پراکندگی لکه‌های شرایط نامطلوب و مطلوب حکایت از وضعیت بسامان بعد هویت و حس مکان در این منطقه دارد. به‌طوری‌که همانند مؤلفه امنیت اجتماعی و فردی در این مولفه نیز محلات شمالی منطقه ۱۲ وضعیت مطلوب‌تری را نشان می‌دهد. در مقابل محله‌های جنوبی و در رأس آن محله هرنندی و کوثر وضعیت بسیار نامطلوب را نشان می‌دهد (شکل شماره ۲)

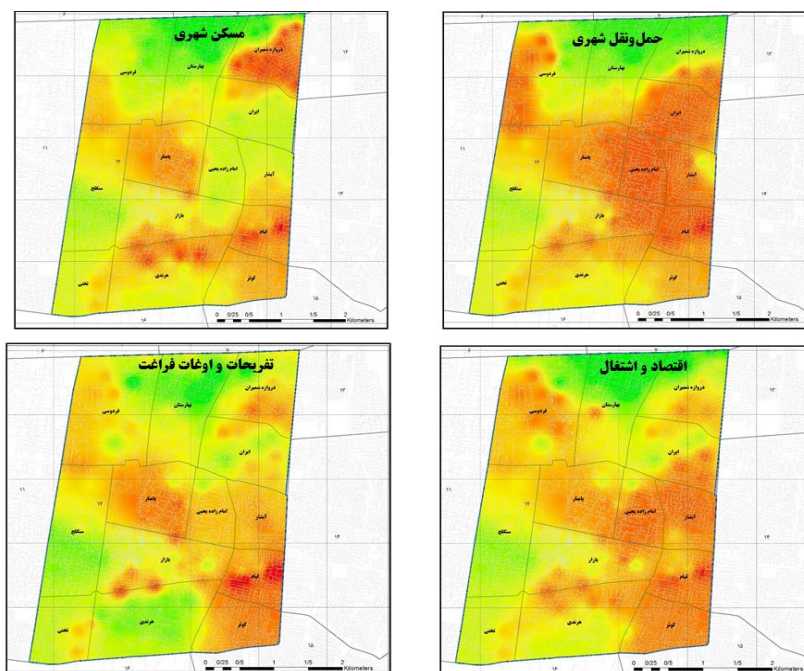
شکل شماره ۴: وضعیت شاخص‌های امنیت اجتماعی - فردی؛ هویت و حس مکان مؤثر بر زیست‌پذیری منطقه ۱۲ تهران

با توجه به مقدار اختلاف میانگین شاخص‌های مشارکت مردمی می‌توان نتیجه گرفت که مطلوبیت وضعیت شاخص‌ها در منطقه ۱۲ پایین‌تر از حد متوسط است از این‌رو بعد موردنظر در شهر به‌طور کلی وضعیت نامناسب و نامطلوبی دارد زیرا میانگین حاصل از مطالعه شاخص‌های مشارکت مردمی در منطقه ۱۲ پایین‌تر از متوسط ارزشی محاسبه‌شده می‌باشد. گستردگی و پراکندگی لکه‌های شرایط نامطلوب و مطلوب حکایت از وضعیت نابسامان بعد شاخص‌های مشارکت در منطقه ۱۲ دارد؛ به‌طوری‌که در این نقشه بر خلاف دو مؤلفه ذکر شده (مؤلفه امنیت اجتماعی و فردی و مؤلفه هویت و حس مکان) در محلات شمالی بخصوص محله شمیران وضعیت نامطلوبی را نشان می‌دهد. اما در مقابل محلات مرکزی منطقه یعنی محله بازار و محله ایران وضعیت بهتری را نشان می‌دهد (شکل شماره ۳). بررسی شاخص‌های امکانات آموزشی در منطقه ۱۲ نشان می‌دهد به علت عدم اختلاف میان میانگین مفروض و میانگین واقعی، وضعیت شاخص‌های امکانات آموزشی برابر با حد متوسط است از این‌رو می‌توان گفت بعد مورد نظر در شهر به‌طور کلی وضعیت مناسب و مطلوبی دارد زیرا میانگین حاصل از مطالعه شاخص‌های امکانات آموزشی در منطقه ۱۲ برابر با متوسط ارزشی محاسبه‌شده می‌باشد. پراکندگی شرایط نامطلوب و مطلوب این شاخص در منطقه نشان می‌دهد که شاخص امکانات آموزشی در منطقه ۱۲ وضعیت مطلوبی دارد؛ به‌طوری‌که محله‌های بهارستان و امامزاده یحیی در وضعیت مطلوب قرار دارند و محلات تختی و پامنار در وضعیت نامطلوب به لحاظ شاخص‌های آموزشی قرار دارد (شکل شماره ۳). بررسی وضعیت شاخص‌های امکانات بهداشتی - درمانی در منطقه ۱۲ نشان از اختلاف میانگین واقعی و مفروض بیشتر از حد متوسط است، از این‌رو بعد موردنظر در شهر به‌طور کلی وضعیت مناسب و مطلوبی دارد زیرا میانگین حاصل از مطالعه شاخص‌های امکانات بهداشتی - درمانی در منطقه ۱۲ بیشتر از متوسط ارزشی محاسبه‌شده می‌باشد. برای درک بهتر شرایط و وضعیت محله‌های منطقه ۱۲ از تحلیل فضایی و نقشه درون‌یابی بعد مورد مطالعه استفاده شده است. گستردگی و پراکندگی لکه‌های شرایط نامطلوب و مطلوب حکایت از وضعیت بسامان بعد شاخص‌های امکانات بهداشتی - درمانی در منطقه ۱۲ دارد با توجه به نقشه زیر باید اذعان کرد که به لحاظ شاخص‌های درمانی و بهداشتی مرکز منطقه ۱۲ یعنی محله پامنار و بازار در وضعیت نامطلوب قرار دارند اما محلات بهارستان و امام زاده یحیی وضعیت بهتری را نشان می‌دهد (شکل شماره ۳). با توجه به اختلاف میانگین شاخص‌های امکانات زیرساخت شهری در منطقه ۱۲ می‌توان گفت که بعد موردنظر در شهر به‌طور کلی وضعیت مناسب و مطلوبی دارد زیرا میانگین حاصل از مطالعه شاخص‌های امکانات زیرساخت شهری در منطقه ۱۲ بیشتر از متوسط ارزشی محاسبه‌شده می‌باشد. برای درک بهتر شرایط و وضعیت محله‌های منطقه ۱۲ از تحلیل فضایی و نقشه درون‌یابی بعد مورد مطالعه استفاده شده است. گستردگی و پراکندگی رضایت ساکنین از شاخص‌های امکانات زیرساخت شهری نشان می‌دهد که محله‌های پامنار، بخش جنوبی محله بهارستان و محله قیام وضعیت نامطلوب را دارند اما در مقابل محلات ایران و شمیران وضعیت مطلوب‌تری را دارند (شکل شماره ۳).

شکل شماره ۳. وضعیت شاخص‌های مشارکت مردمی، امکانات آموزشی، امکانات بهداشتی - درمانی، امکانات زیرساخت شهری موثر بر زیست پذیری منطقه ۱۲ تهران

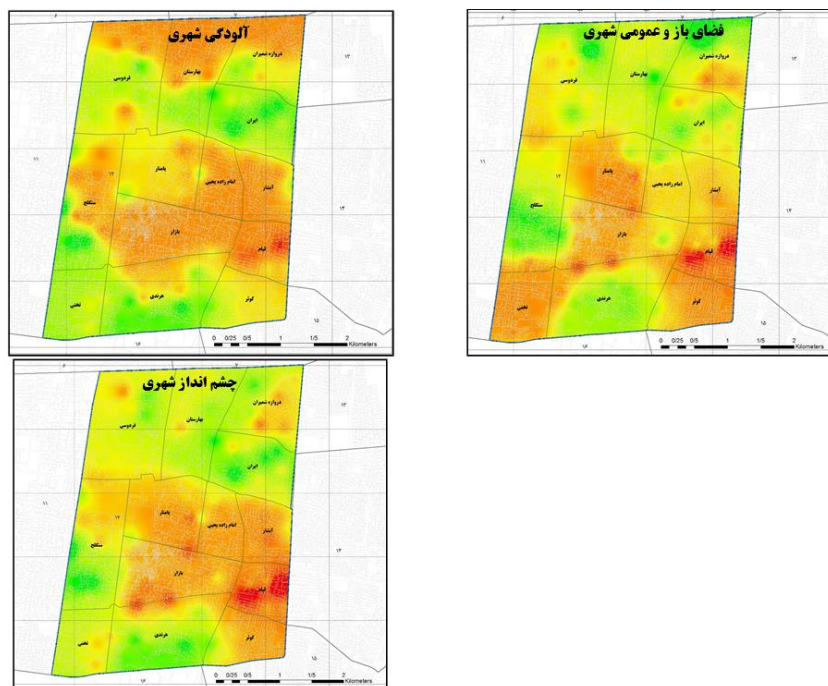
بررسی اختلاف میانگین واقعی و مفروض شاخص‌های حمل‌ونقل شهری در منطقه ۱۲ بیشتر از حد متوسط است از این‌رو می‌توان گفت بعد موردنظر در شهر به‌طور کلی وضعیت مناسب و مطلوبی دارد زیرا میانگین حاصل از مطالعه شاخص‌های حمل‌ونقل شهری در منطقه ۱۲ بیشتر از متوسط ارزشی محاسبه‌شده می‌باشد. ارزیابی نقشه‌های حاصله از درون‌یابی این وضعیت بسامان شاخص‌های حمل‌ونقل شهری در منطقه ۱۲ را نشان می‌دهد. این نقشه شکلی متفاوت با دیگر نقشه‌ها به خود گرفته است. لکه‌های نامطلوب بیشتر خود را در محلات غربی و در رأس آن محله امامزاده یحیی و قیام نشان می‌دهد. نکته قابل توجه وضعیت نسبتاً مطلوب در محله سنگلج در قسمت غربی منطقه ۱۲ است. لازم به ذکر است محلات شمالی منطقه ۱۲ همچنان شرایط مطلوب‌تری را نشان می‌دهد (شکل شماره ۴). نتایج به دست آمده نشان داد که اختلاف میانگین (مفروض و واقعی) آموزن t برای شاخص‌های مسکن شهری در منطقه ۱۲ بیشتر از حد متوسط است از این‌رو بعد موردنظر در محلات منطقه وضعیت مناسب و مطلوبی دارد زیرا میانگین حاصل از مطالعه شاخص‌های مسکن شهری در منطقه ۱۲ بیشتر از متوسط ارزشی محاسبه‌شده می‌باشد. گستردگی و پراکندگی لکه‌های شرایط نامطلوب و مطلوب حکایت از وضعیت بسامان بعد شاخص‌های مسکن شهری در منطقه ۱۲ دارد؛ در این نقشه محله شمیران وضعیت نامطلوب را نشان می‌دهد (شکل شماره ۴). میانگین حاصل از مطالعه شاخص‌های اقتصاد و اشتغال در منطقه ۱۲ بیشتر از متوسط ارزشی محاسبه‌شده می‌باشد. گستردگی و پراکندگی لکه‌های شرایط نامطلوب و مطلوب حکایت از وضعیت بسامان بعد شاخص‌های اقتصاد و اشتغال در منطقه ۱۲ دارد؛ در این نقشه محله شمیران، هرنیدی و سنگلج از شرایط نسبتاً مطلوب، و محله‌های قیام و کوثر از وضعیت نامطلوبی برخوردارند (شکل شماره ۴).

شکل شماره ۴. وضعیت شاخص‌های حمل و نقل شهری، مسکن شهری، اقتصاد و اشتغال؛ تفریحات و اوقات فراغت موثر بر زیست‌پذیری منطقه ۱۲ تهران

نتایج حاصله از اختلاف میانگین حاصل از مطالعه شاخص‌های فضای باز و عمومی در منطقه ۱۲ بیشتر از متوسط ارزشی است، بنابراین بعد موردنظر در شهر به‌طور کلی وضعیت مناسب و مطلوبی دارد. گستردگی و پراکندگی لکه‌های شرایط نامطلوب و مطلوب حکایت از وضعیت بسامان بعد شاخص‌های فضای باز و عمومی در منطقه ۱۲ دارد. همانند سایر ابعاد

همچنان محله بهارستان و قسمت های از محله فردوسی از شرایط نسبتاً مطلوبی از نظر شاخص های فضای باز و عمومی برخوردار است. این در حالی است که محلات ایران و شمیران در شرایط متوسطی قرار گرفته و محله های قیام و تختی وضعیت نامطلوبی به لحاظ معیار دسترسی به فضاهای باز و عمومی شهری دارند (شکل شماره ۵). از آنجایی که اختلاف میانگین مفروض و میانگین واقعی حاصل از مطالعه شاخص های آلودگی شهری در منطقه ۱۲ بیشتر از متوسط است، لذا می توان اذعان داشت که بعد موردنظر در محله دارای وضعیت مناسب و مطلوبی دارد. به طوری که گستردگی پراکندگی لکه های شرایط نامطلوب و مطلوب حکایت از وضعیت نابسامان بعد شاخص های آلودگی شهری در منطقه ۱۲ دارد. فردوسی و ایران شرایط نسبتاً مطلوبی از نظر شاخص های آلودگی شهری دارد. مشاهده نتایج نشان می دهد مرکز منطقه وضعیت نامطلوبی برخوردار بوده و محلات بازار و قیام در شرایط بسیار نامطلوبی به لحاظ شاخص های آلودگی شهری قرار دارند (شکل شماره ۵). که با توجه به اختلاف میانگین شاخص های چشم انداز شهری در منطقه ۱۲ بیشتر از حد متوسط است از این رو می توان گفت بعد موردنظر در شهر به طور کلی وضعیت مناسب و مطلوبی دارد و پراکندگی شاخص های چشم انداز شهری در منطقه ۱۲ تهران نشان می دهد که بهارستان و ایران از شرایط نسبتاً مطلوبی قرار دارد و محلات آبشار و امام زاده یحیی وضعیت نامطلوبی به لحاظ شاخص های چشم انداز شهری دارند (شکل شماره ۵).

شکل شماره ۵. وضعیت شاخص های فضای باز و عمومی؛ آلودگی شهری، چشم انداز شهری موثر بر زیست پذیری منطقه ۱۲ تهران

با توجه با تحلیل های فوق مشاهده می شود سطح معناداری کمتر از مقدار $a(0.05)$ است، از این رو فرض برابر میانگین مطلوبیت بعد مذکور در جامعه با متوسط ارزشی موردنظر (۲۸۲) رد نشده است. لازم به ذکر است که با توجه به اختلاف میانگین می توان نتیجه گرفت که مطلوبیت وضعیت مؤلفه های مورد استفاده پژوهش در منطقه ۱۲ بیشتر از حد متوسط است از این رو می توان گفت مؤلفه های موردنظر در شهر به طور کلی وضعیت مناسب و مطلوبی دارد زیرا میانگین حاصل از مطالعه مؤلفه های مورد استفاده پژوهش در منطقه ۱۲ بیشتر از متوسط ارزشی محاسبه شده می باشد. برای درک بهتر شرایط و وضعیت محلات منطقه ۱۲ از تحلیل فضایی و نقشه درونیابی بعد مورد مطالعه استفاده شده است. گستردگی و پراکندگی لکه های شرایط نامطلوب و مطلوب حکایت از وضعیت بسامان مؤلفه های مورد استفاده پژوهش در منطقه ۱۲ دارد به طوری که همچنان محلات شمالی از شرایط بسیار مطلوبی از نظر مؤلفه های مورد استفاده پژوهش قرار دارد.

به میانگین به دست آمده از شاخص‌های زیست پذیری در محلات فرسوده منطقه ۱۲ تهران در سطح متوسط بوده است با تحقیق طالبی انبوهی و همکاران ۱۳۸۹ و سحر خیز ۱۳۹۵ همسو می باشد. نتایج حاصل از تحقیق حاضر حاکی از آن است که دلایل زیادی در پایین بودن زیست پذیری در برخی از محله های منطقه ۱۲ است. این امر با توجه با شناخت مؤلفه های مؤثر در کیفیت محیط شهری امکان پذیر شده است. از آنجایی منطقه ۱۲ شهر تهران یک محدوده تاریخی و فرسوده می باشد، بنابراین بسیاری از زیرساخت های آن به علت فرسودگی، فاقد استانداردهای لازم و عدم دسترسی مستقیم می باشند، در نتیجه لازم است به منظور زیست پذیری این محدوده، تجهیز شوند.

- ❖ جلوگیری از ساخت و سازهای بی ضابطه در سطح محله؛
- ❖ بهبود بخشیدن به وضعیت تأسیسات زیرساختی پایه مانند شبکه آبرسانی، بهداشت، شبکه حمل و نقل، برق و روشنایی معابر؛
- ❖ واگذاری مسئولیت های مختلف از جمله ارائه برنامه، مدیریت و اجرای آن به ساکنین محله؛
- ❖ تقویت فرهنگ شهروندی و آپارتمان نشینی در بین ساکنان محله؛
- ❖ تقویت مشارکت ساکنان در تأمین هزینه های نگهداری و مراقبت از اموال محله؛
- ❖ ایجاد و ارتقاء کمی فضاهای مختلف عمومی (کتابخانه، سالن های مطالعه، فرهنگسراها، پارک ها، بوستان های محلی و...) و مکان یابی بهینه آن در سطح محله؛
- ❖ احداث و تجهیز پارک ها و ارتقاء کیفی و فضاهای سبز موجود که تعاملات رودررو و چهره به چهره مردم را فراهم می آورد؛
- ❖ ایجاد فضاهای چند منظور فرهنگی- ورزشی و ایجاد امکان دسترسی به آن در زمان های معین در طول هفته؛
- ❖ طراحی و برنامه ریزی در بستر فرهنگی و معنی شناختی ساکنان به منظور تقویت حس تعلق خاطر مکانی؛
- ❖ ایجاد یک نظام مناسب انباشت، جمع آوری، تفکیک، بازیافت و دفع زباله.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله که مستخرج از رساله دکتری می باشد حامی مالی نداشته است.

منابع

- (۱) اکبری، نعمت الله؛ مویدفر، روزیتا؛ میرزائی خوناپی، فرزانه (۱۳۹۶) تحلیل زیست پذیری در بافت فرسوده شهر اصفهان با تأکید بر استراتژی توسعه شهری، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، شماره ۶، دوره ۲۱، صص ۵۰-۳۳.
- (۲) بورژل، گی (۱۳۷۷) شهر امروز، ترجمه سید محمد سیدمیرزائی، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- (۳) جعفری اسدآبادی، حمزه (۱۳۹۲) بررسی زیست پذیری شهرها در راستای توسعه پایدار شهری، (مورد مطالعه: کلان شهر تهران)، پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر فرزانه ساسان پور، دانشکده جغرافیا، دانشگاه خوارزمی، تهران.
- (۴) خانگل زاده، فاطمه (۱۳۸۶) نوسازی و بهسازی بافت فرسوده شهرستان بابل، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران.
- (۵) خزاعی نژاد، فروغ (۱۳۹۴) تحلیل زیست پذیری در بخش مرکزی شهر تهران (مورد پژوهش: محله های منطقه ۱۲ تهران)، رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی.
- (۶) دفاتر توسعه محله ای منطقه ۱۲ شهر تهران، ۱۳۹۸.
- (۷) رهبان، صلاح الدین (۱۳۸۸) تحلیل اجتماعی - اقتصادی بافت فرسوده جهت ساماندهی آن ها، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور.
- (۸) رهنما، محمد رحیم؛ قنبری، محمد؛ محمدی حمیدی، سمیه؛ حسینی، سید مصطفی (۱۳۹۸) ارزیابی و سنجش زیست پذیری شهری در کلانشهر اهواز، فصلنامه شهر پایدار، دوره ۲، شماره ۲، صص ۱۷-۱.
- (۹) سالاری مقدم، زهرا؛ زیاری، کرامت الله؛ حاتمی نژاد، حسین (۱۳۹۸) سنجش و ارزیابی زیست پذیری محلات شهری مطالعه موردی: منطقه ۱۵ کلانشهر تهران، فصلنامه شهر پایدار، دوره ۲، شماره ۳، صص ۵۸-۴۱.
- (۱۰) سحرخیز، رضا (۱۳۹۵) سنجش میزان زیست پذیری در بافت فرسوده (مورد مطالعه: منطقه ۱۶ محله باغ آذری)، پایان نامه

- کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، استاد راهنما فریده اسدیان.
- (۱۱) سلیمانی، محمد؛ تولایی، سیمین؛ رفیعیان، مجتبی؛ زنگانه، احمد؛ خزاعی نژاد، فروغ (۱۳۹۵) زیست‌پذیری شهری: مفهوم، اصول، ابعاد و شاخص‌ها، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، دوره ۴، شماره ۱، صص. ۵۰-۲۷.
- (۱۲) شماعی، علی؛ ساسان‌پور، فرزانه؛ سلیمانی، محمد؛ احدنژاد روشتی، محسن؛ حیدری، تقی (۱۳۹۵) تحلیل زیست‌پذیری بافت فرسوده شهری (مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر زنجان)، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۸، شماره ۴، صص. ۷۷۹-۷۸۳.
- (۱۳) طرح تفصیلی منطقه ۱۲ شهر تهران، ۱۳۸۵.
- (۱۴) طالشی انبوهی، مرضیه، آقایی‌زاده، اسماعیل؛ جعفری مهرآبادی، مریم (۱۳۹۸) ارزیابی زیست‌پذیری در بافت‌های فرسوده شهری مطالعه موردی: منطقه یک شهر قزوین، فصلنامه شهر پایدار، دوره ۲، شماره ۳، صص. ۷۸-۵۹.
- (۱۵) ایراندوست، کیومرث؛ عیسی‌لو، علی اصغر؛ شاهمرادی، بهزاد (۱۳۹۴) شاخص زیست‌پذیری در محیط‌های شهری مطالعه موردی: بخش مرکزی شهر مقدس قم، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، سال ۴، شماره ۱۳، صص. ۱۱۸-۱۰۱.
- (۱۶) نصیری، اسماعیل (۱۳۹۲) تحلیل ناپایداری مکانی - فضایی بافت فرسوده شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۰ شهر تهران)، نشریه مدیریت شهری، سال ۱۱، شماره ۳۱، صص. ۲۸۰-۲۶۹.
- 17) Badland Landry, Charles. (2000) Urban Vitality: A New source of Urban Competitiveness, prince claus fund journal, ARCHIS issue Urban Vitality / Urban Heroes, Urban Vitality Urban Heroes, Vol.38, pp.56-82.
- 18) Kashef, M. (2016) Urban livability across disciplinary and professional boundaries. Frontiers of Architectural Research, Vol.5, No.2, pp.239-253.
- 19) Song, yang. (2011) a livable city study in china: using structural Equation models, thesis submitted in statistics, department of statistics Uppsala university.
- 20) Teng Chey, khoo. (2012) The CLC framework for livable and sustainable cities, Urban solutions Journal, No.1, pp. 54-70.
- 21) Timmer, Vanessa. & Nola-kate, seymoar. (2005) The livable city, the word urban forum 2006 Vancouver, Canada: international centre for sustainable cities, Vol.4, No.7, pp.1-13.
- 22) Urban Land Institute (Singapore) (2013) 10 Principles for Liveable High-Density Cities, Lessons from Singapore, Centre for Livable Cities and Urban Land Institute.